

Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen in 2017

VDAB. (2019). *Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen editie 2019*. Geraadpleegd via <https://www.vdab.be/schoolverlatersrapport>.

Het jaar 2017 kent het laagste werkzoekendenaandeel in vijf jaar tijd, wat het gestage herstel van de economie na de eurocrisis weerspiegelt. Dat blijkt uit het jaarlijkse schoolverlatersrapport van VDAB. Ze gaat na hoe goed de Vlaamse schoolverlaters uit de verschillende opleidingen aansluiting vinden met de arbeidsmarkt. Concreet wordt onderzocht hoe groot het aandeel schoolverlaters is dat één jaar na schoolverlaten op zoek is naar werk. Nieuw aan het rapport is dat het nu ook aandacht heeft voor specifieke opleidingscategorieën, denk aan ZORG- en STEM-opleidingen. Er wordt gekeken of deze opleidingen effectief voor een vlottere aansluiting met de arbeidsmarkt zorgen om zo een beter zicht te krijgen op de schoolverlaters die tegemoet komen aan de grote en stijgende vraag.

In dit artikel bekijken we eerst hoe de schoolverlaters worden gedefinieerd en wat het werkzoekendenpercentage precies inhoudt. Vervolgens bespreken we de belangrijkste gegevens uit het meest recente rapport. Hieruit kunnen we concluderen dat – globaal gezien – een diploma nog steeds het belangrijkste toegangsticket is tot de arbeidsmarkt. Hoe hoger dit diploma, hoe vlotter de arbeidsmarktintrede verloopt. Ook werkervaring, via een systeem van leren en werken of via stages tijdens de specialisatiejaren, faciliteert de toegang tot de arbeidsmarkt.¹

Wie zijn de schoolverlaters?

In onze studie zijn schoolverlaters jongeren die ingeschreven zijn in een erkende Vlaamse

onderwijsinstelling in jaar x en niet meer in jaar x+1. We hanteren hierbij een leeftijdsbepijking van minstens 18 (niet langer leerplichtig) en hoogstens 29 jaar in het jaar van schoolverlaten. We bestuderen ook enkel jongeren die gedomicilieerd zijn in Vlaanderen en die tewerkgesteld kunnen worden in het regulier arbeidscircuit.

Schoolverlaters uit het hoger beroepsonderwijs (HBO5) – met uitzondering van HBO5 Verpleegkunde – en het tweedekansonderwijs worden (nog) niet opgenomen in het rapport omdat volledige en

betrouwbare gegevens hierover ontbreken. Ook schoolverlaters uit het buitengewoon secundair onderwijs van opleidingsvorm 1 en 2 (BuSO OV1 en OV2) worden in dit rapport niet meegeteld. Deze genieten een vorming met het oog op integratie in een beschermd leef- of werkmilieu, niet op tewerkstelling op de ‘gewone’ arbeidsmarkt. Tot slot komen schoolverlaters die één of meerdere jaren in het buitenland studeerden of die studies volgden in een onderwijsinstelling die buiten de bevoegdheid valt van het Vlaams departement Onderwijs en Vorming, ook niet voor in de cijfers.

Wat is het werkzoekendenpercentage?

Het werkzoekendenpercentage geeft aan hoe groot het aandeel werkzoekende schoolverlaters is één jaar na het verlaten van de school. Concreet wordt nagegaan hoeveel schoolverlaters er op 30 juni bij VDAB als werkzoekend zijn geregistreerd. Het biedt een indicatie van de vroege tewerkstellingskansen van schoolverlaters.

Belangrijke opmerking hierbij is dat het werkzoekendenaandeel een momentopname betreft en dat het ook in die hoedanigheid moet worden geïnterpreteerd. De periode tussen het verlaten van de school en het moment dat VDAB het aantal geregistreerde werkzoekende schoolverlaters meet, kent vele transities. Jongeren zoeken werk, vinden een job, worden werkloos, gaan terug studeren, vinden ander werk, ... Die dynamiek wordt niet gevat door het werkzoekendenpercentage.

Omwille van flexibelere studietrajecten eindigt een onderwijsloopbaan tegenwoordig niet steeds op 30 juni. Hierdoor worden een aantal schoolverlaters wat korter of langer dan een jaar opgevolgd. Gemakshalve spreken wij ook in dit geval van een opvolgingsperiode van één jaar na het verlaten van de school.

In het schoolverlatersrapport worden enkel werkzoekendenpercentages meegegeven van studiegebieden en opleidingen met minimum dertig schoolverlaters. Bij kleinere schoolverlatersaantallen is het werkzoekendenaandeel weinigzeggend en maakt het vaak grote sprongen jaar op jaar. Deze sprongen zijn door het kleine aantal observaties eerder aan toevallige schommelingen dan aan werkelijke tewerkstellingsperspectieven toe te schrijven.

Het schoolverlatersrapport editie 2019

Het meest recente schoolverlatersrapport onderzoekt de schoolverlaters van 2017 en gaat na hoeveel van die schoolverlaters op 30 juni 2018 als werkzoekend zijn ingeschreven bij VDAB.

Het werkzoekendenaandeel daalt verder

In 2017 verlaten 72 776 jongeren in Vlaanderen de school. Een jaar later is 8,9% of 6483 van deze

schoolverlaters op zoek naar werk. Hiermee daalt het werkzoekendenaandeel voor het vijfde jaar op rij (van 13,0% in 2013 naar 8,9% in 2018). Deze daling weerspiegelt het gestage herstel van de economie na de eurocrisis.

Het aandeel ongekwalificeerde schoolverlaters stijgt

Ongekwalificeerde schoolverlaters zijn jongeren die de school verlaten met maximaal een getuigschrift van de tweede graad van het secundair onderwijs. Na een sterke daling van het aandeel ongekwalificeerde schoolverlaters tussen 2011 en 2014 (van 10,5% naar 7,8%), stijgt het aandeel voor het tweede jaar op rij van 7,8% in 2015 naar 9,2% in 2017. Concreet gaat het om 6720 schoolverlaters.

Ook op deze groep heeft de aanwakkerende economie een positieve impact: vergeleken met het vorige rapport daalt het aandeel werkzoekende schoolverlaters van 32,0% naar 27,6%. Ondanks de daling blijft dit evenwel een hoog percentage. Vooral de schoolverlaters, die maximaal een getuigschrift van de eerste graad secundair onderwijs (max. SO1) behalen, zijn de grote zorgenkinderen. Na een jaar is 40% van deze schoolverlaters nog werkzoekend.

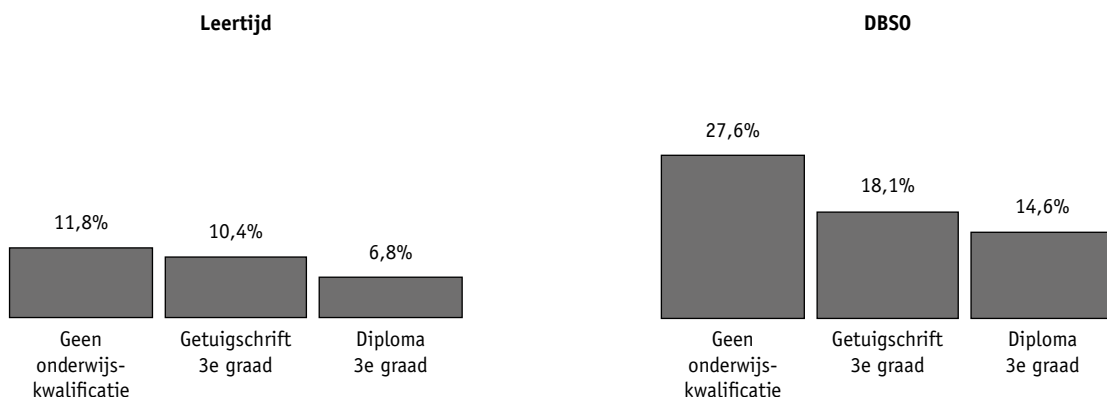
Werkpleklerin werkt, vooral in combinatie met een diploma

Het stelsel 'Leren en werken' wil jongeren via een systeem van alternerende opleiding beroepsgerichte competenties bijbrengen en voorbereiden op een volwaardige arbeidsdeelname. Leerlingen leren een beroep op de werkvloer en krijgen daarnaast theoreties op school of in een schools milieu. Ze kunnen hiervoor terecht in twee systemen: de leertijd en het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO).²

Naast een beroepsgerichte kwalificatie kunnen deze leerlingen ook een onderwijskwalificatie behalen in de vorm van een getuigschrift of diploma van de derde graad van het secundair onderwijs. Zo een onderwijskwalificatie wordt zeer gewaardeerd door de werkgever. Het bewijst immers dat de jongere -naast het kunnen uitvoeren van een vak- ook in staat is en gemotiveerd is om nieuwe kennis te verwerven. Schoolverlaters met enkel

Figuur 1.

Werkzoekendenpercentages bij schoolverlaters uit leertijd en DBSO

Bron: Schoolverlatersrapport VDAB – editie 2019

een beroepsgerichte kwalificatie op zak halen een werkzoekendenaandeel dat gemiddeld een pak hoger ligt dan het werkzoekendenpercentage van schoolverlaters die ook een onderwijskwalificatie hebben verworven (zie figuur 1).

Leertijd

Het schoolvoorbeeld van leren op de werkvloer is 'de leertijd', waar vier dagen beroepsgerichte praktijkopleiding worden gecombineerd met één dag theoretische opleiding op een SYNTRA-campus. Enkel jongeren die een leerovereenkomst met een bedrijf hebben, kunnen starten in de leertijd. Hiermee is gegarandeerd dat alle leerlingen effectief vier dagen per week meedraaien op de werkvloer en zo het vak al doende aanleren. Schoolverlaters uit de leertijd betreden de arbeidsmarkt dan ook goed voorbereid en halen daardoor een relatief laag werkzoekendenaandeel (9,3%). Vooral de leertijd-schoolverlaters, die de arbeidsmarkt betreden met een diploma secundair onderwijs op zak, doen het met een werkzoekendenpercentage van 6,8% opvallend goed (zie figuur 1). Hiermee overtreffen ze de schoolverlaters met een diploma ASO, BSO of TSO, die werkzoekendenaandelen halen van respectievelijk 8,9%, 8,7% en 8,6%.

DBSO

Ook in het DBSO wordt een component leren (twee dagen per week) afgewisseld met een component

werken (drie dagen per week). Schoolverlaters uit DBSO halen echter een gemiddeld werkzoekendenpercentage (20,1%) dat meer dan dubbel zo hoog ligt als dat van de schoolverlaters uit de leertijd. DBSO geldt nog meer dan de leertijd als opvangnet voor kwetsbare jongeren met psychologische, familiale of schoolgerelateerde problemen die niet allemaal klaar zijn voor directe arbeidsdeelname. Afhankelijk van de afstand tot de arbeidsmarkt wordt het component werken ingevuld door ofwel een echte arbeidservaring ofwel een specifiek begeleidingstraject waarin ontbrekende attitudes en vaardigheden eerst verder ontwikkeld worden. Dit betekent dat niet elke leerling gedurende de ganse opleiding ervaring op de werkvloer opdoet en dat dus niet elke schoolverlater even voorbereid naar de arbeidsmarkt trekt. Het behalen van een onderwijskwalificatie doet ook bij DBSO-schoolverlaters het werkzoekendenaandeel sterk dalen. Vooral het behalen van een diploma secundair onderwijs levert de DBSO-schoolverlater een groot voordeel op (zie figuur1).

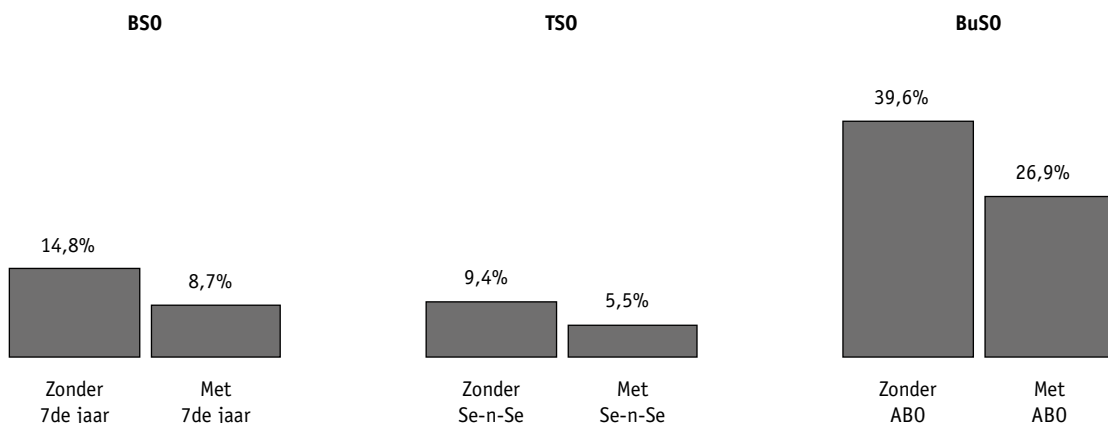
Een extra jaar faciliteert de opstap naar werk

BSO en TSO

In het beroepssecundair onderwijs (BSO) en het technisch secundair onderwijs (TSO) kan de leerling zich – na het beëindigen van de zesjarige basisopleiding – verder bekwamen in een vakgebied via het volgen van een specialisatiejaar. Op

Figuur 2.

Werkzoekendenpercentages van schoolverlaters uit BSO, TSO en BuSO, al dan niet na een specialisatiejaar

Bron: Schoolverlatersrapport VDAB – editie 2019

BSO-niveau spreken we van een zevende jaar, op TSO-niveau van een Se-n-Se (secundair na secundair). Doordat zo een specialisatiejaar sterk gericht is op praktijklessen en leerstages op de werkvloer, zijn schoolverlaters beter voorbereid op de arbeidsmarkt en daalt hun kans om een jaar na schoolverlaten werkzoekend te zijn (zie figuur 2). In het geval van BSO krijgt de leerling na het succesvol beëindigen van het zevende jaar ook een diploma secundair onderwijs uitgereikt.

BuSO

Ook in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) zorgt een extra leerjaar alternerende beroepsopleiding (ABO) voor een vlottere opstap naar werk. BuSO-schoolverlaters uit opleidingsvorm 3 (OV3) hebben leermoeilijkheden of een beperking in de vorm van een motorische, een mentale of een sensorische (auditieve, visuele) handicap. Dit maakt het vinden van een job er niet makkelijker op. Vaak zijn ze ook minder mondig, wat een extra hindernis vormt bij het solliciteren. Werkervaring opdoen is daarom van groot belang om de leerlingen zo goed als mogelijk voor te bereiden op een actieve deelname op de arbeidsmarkt. De alternerende beroepsopleiding, die een BuSO-leerling na de vijfjarige basisopleiding kan volgen, is daarom zeer aan te raden. Tijdens dit ABO-jaar krijgt de jongere de kans om zich verder te bekwamen in een vak en ervaring op te doen op de werkvloer

in de vorm van alternerend leren op school (twee dagen per week) en werkplekleren (drie dagen per week). Het doel van een ABO is de tewerkstellingskansen te verhogen en dat doel wordt niet gemist (zie figuur 2).

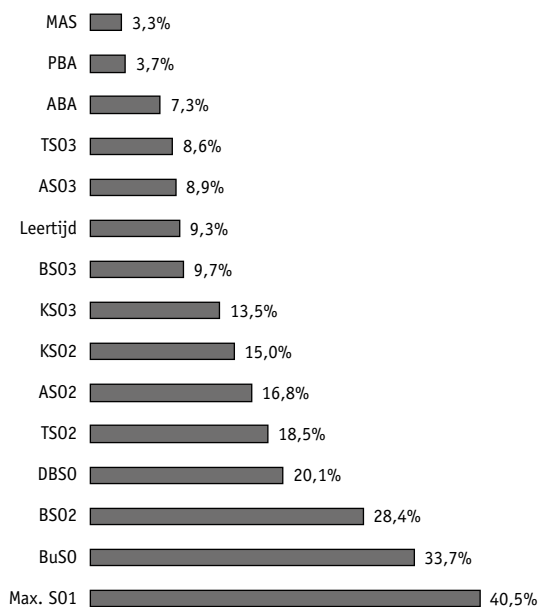
Hooggeschoolde schoolverlaters vinden vlot hun weg naar de arbeidsmarkt

Figuur 3 toont duidelijk dat hoe hoger de scholingsgraad van de schoolverlater, hoe kleiner de kans om een jaar na schoolverlaten werkzoekend te zijn.

Schoolverlaters met een masterdiploma (MAS) of professionele bachelor (PBA) hebben gemiddeld het laagste werkzoekendenpercentage: in 2018 was dat respectievelijk 3,3% en 3,7%. Schoolverlaters met een academische bachelor (ABA) zijn eveneens hooggeschoold, maar doen het met een werkzoekendenaandeel van 7,3% beduidend minder goed. Dat is ook niet verwonderlijk, aangezien dit diploma in principe geen afgeronde opleiding betreft. Het is bedoeld als toegangsticket tot de masterjaren waarin de opleiding wordt vervolmaakt. Het werkzoekendenaandeel daalt gevoelig als er effectief een masterdiploma wordt behaald.

Figuur 3.

Werkzoekendenpercentages per studieniveau*

Bron: Schoolverlatersrapport VDAB – editie 2019**Noot:** *HB05 – Verpleegkunde is niet in de figuur opgenomen aangezien het hier niet over een volledig studieniveau gaat

Daarenboven heeft het werkzoekendenpercentage van 7,3% betrekking op een periode van economische groei. In 2014 en 2015 – kort na de crisis – haalden ABA-schoolverlaters werkzoekendenaandelen van respectievelijk 12,1% en 11,2%. Hiermee lagen ze meer dan vijf procentpunt (respectievelijk 5,4% en 5,8%) hoger dan die van de schoolverlaters die wel een masterdiploma hadden behaald. Deze cijfers maken duidelijk dat een academische opleiding zonder masterdiploma op de arbeidsmarkt beïnvloedend minder interessant is dan een academische opleiding mét masterdiploma.

STEM-opleidingen

STEM is een letterwoord dat staat voor ‘Science, Technology, Engineering, Mathematics’. STEM-opleidingen focussen dus op wiskunde, techniek, technologie, exacte wetenschappen, toegepaste wetenschappen en ICT, en hebben tot doel profielen af te leveren die een wetenschappelijk en technisch georiënteerde job kunnen uitoefenen. Om de

kenniseconomie en de toenemende rol van technologie en digitalisering in onze maatschappij te ondersteunen, startte de Vlaamse Regering in 2012 met een actieplan om de keuze voor (exact) wetenschappelijke en technische opleidingen en loopbanen te stimuleren. Hieraan zijn concrete doelstellingen gekoppeld die in 2020 moeten gerealiseerd zijn, bijvoorbeeld het aandeel meisjes in STEM-opleidingen verhogen tot een op drie. VDAB werkt mee aan dit actieplan en besteedt daarom in haar schoolverlatersrapport uitgebreid aandacht aan de resultaten van STEM-opleidingen in de derde graad secundair onderwijs, de professionele bachelor en de master.

Wat opvalt in het rapport is dat jongens nog steeds vaker dan meisjes kiezen voor een STEM-opleiding. Zo heeft een op twee (51%) mannelijke schoolverlaters uit secundair onderwijs en hoger onderwijs een STEM-opleiding gevolgd tegenover een op acht (13%) vrouwelijke schoolverlaters uit secundair onderwijs en hoger onderwijs. Daarnaast maken meisjes en jongens binnen STEM ook grotendeels verschillende studiekeuzes. De meeste jongens kiezen voor STEM-opleidingen binnen de studiedomeinen Elektriciteit, Elektronica, Mechanica en ICT, zoals ‘Industriële elektriciteit’ (BSO), ‘Elektrische installatietechnieken’ (TSO), ‘Toegepaste informatica’ (PBA) en ‘Industriële wetenschappen: elektromechanica’ (MAS). Meisjes geven vaker de voorkeur aan STEM-opleidingen waarin gezondheidszorg, creativiteit en bouwkunde een belangrijke rol spelen, zoals ‘Decoratie en restauratie schilderwerk’ (BSO), ‘Farmaceutisch-technisch assistent’ (TSO), ‘Biomedische laboratoriumtechnologie’ (PBA) en ‘Ingenieurswetenschappen: architectuur’ (MAS). Hoe hoger het studieniveau, hoe groter het aandeel vrouwelijke STEM-schoolverlaters (tegenover mannelijke schoolverlaters). Het aandeel vrouwen in STEM stijgt van 3% in BSO, over 12% in TSO en 25% in PBA, naar 38% bij de masters.

Globaal gezien kunnen we stellen dat STEM-schoolverlaters vlot doorstromen naar de arbeidsmarkt, zeker de hoger opgeleiden. Vooral industriële en burgerlijke ingenieursprofielen zijn zeer in trek. Schoolverlaters uit meer creatieve PBA-opleidingen, zoals ‘Grafische en digitale media’ en ‘Audiovisuele technieken: fotografie’ vinden moeizamer aansluiting met de arbeidsmarkt. Ook schoolverlaters uit enkele puur wetenschappelijke

masteropleidingen als 'Fysica', 'Geologie', 'Geografie' en 'Biologie' hebben het moeilijker dan de schoolverlaters uit de meer toegepaste wetenschappen. Een STEM-opleiding an sich biedt dus geen garantie op een vlotte intrede op de arbeidsmarkt. Bij de STEM-opleidingen in het secundair onderwijs zijn het vooral de specialisatie-opleidingen die goed scoren en een duidelijke meerwaarde vormen op de arbeidsmarkt. Op BSO- en TSO-niveau doet een zevende jaar of een Se-n-Se het werkzoekendenpercentage met meer dan 40% dalen. Vooral de opleidingen binnen de studiegebieden 'Mechanica – Elektriciteit' en 'Land- en tuinbouw' doen het zeer goed. De enige zesjarige opleiding die kan wedijveren met de zevenjarige opleidingen is 'Vrachtwagenchauffeur' (BSO).

ZORG-opleidingen

Omdat in de zorgsector eveneens een nijpend tekort aan arbeidskrachten aanwezig is en -met de vergrijzing van de maatschappij- de vraag naar deze arbeidskrachten alleen maar zal toenemen, wordt in ons rapport ook apart gerapporteerd over ZORG-opleidingen. Zo krijgen we een directer en duidelijker beeld op de mogelijke instroom van pas afgestudeerden in de zorg- en welzijnssector. ZORG-opleidingen leiden mensen op tot een zorgberoep. Niet alleen (ver)zorgende opleidingen, maar ook opleidingen die eerder gericht zijn op huishoudelijke, logistieke en administratieve ondersteuning in de zorg vallen onder deze noemer. Voorbeelden van (ver)zorgende opleidingen zijn 'Kinderzorg' (BSO), 'Leefgroepenwerking' (TSO), 'Orthopedagogie' (PBA) en 'Geneeskunde' (MAS). Voorbeelden van ondersteunende zorgopleidingen zijn 'Organisatiehulp' (BSO) en 'Tandartsassistentie' (TSO).³

Het aandeel ZORG-schoolverlaters neemt de laatste jaren geleidelijk aan toe. Met de groeiende vraag naar zorgprofielen vinden de ZORG-schoolverlaters globaal gezien ook vlot aansluiting met de arbeidsmarkt, zeker wanneer deze schoolverlaters een diploma hoger onderwijs hebben behaald. Een voorbeeld van een opleiding die het hier op alle niveaus uitstekend doet is 'Verpleegkunde' (HBO5/PBA/MAS). Ook schoolverlaters met een masterdiploma 'Geneeskunde', 'Tandheelkunde' en 'Revalidatiewetenschappen en kinesitherapie' vinden makkelijk hun weg naar de arbeidsmarkt. Bij

ZORG-schoolverlaters uit het secundair onderwijs zijn de uitstroomkansen minder eenduidig. Zolang er een diploma (dit betekent op BSO-niveau dus een zevende jaar) wordt behaald in een ZORG-opleiding waarbij de focus ligt op (ver)zorgen, zit de schoolverlater goed. Voorbeelden zijn 'Thuis- en bejaardenzorg' (BSO), 'Kinderzorg' (BSO), 'Jeugd- en gehandicaptenzorg' (TSO) en 'Leefgroepenwerking' (TSO). Opleidingen die eerder de nadruk leggen op logistieke ondersteuning in de zorgsector, zoals 'Organisatie-Assistentie' (BSO) en 'Organisatiehulp' (BSO) doen het beduidend minder goed. Ook schoolverlaters uit brede, algemeen vormende TSO-opleidingen die eerder voorbereiden op hoger onderwijs, zoals 'Sociale en technische wetenschappen' en 'Gezondheids- en welzijns wetenschappen', kennen een minder vlotte overgang naar de arbeidsmarkt.

Overige opleidingen

Niet iedereen wil een STEM- of ZORG-beroep uitoefenen. Bijna de helft van de schoolverlaters heeft interesses die elders liggen en kiest opleidingen als 'Hotelonthaal' (zevende jaar BSO), 'Integrale veiligheid' (Se-n-Se TSO), 'Journalistiek' (PBA) of 'Geschiedenis' (MAS). Net als bij STEM- en ZORG-opleidingen kan je hier goede en minder goede keuzes maken voor wat betreft de kans om een jaar na schoolverlaten werkzoekend te zijn.⁴

In het secundair onderwijs zijn 'Handel' (TSO) en 'Kantooradministratie en gegevensbeheer' (BSO) zeer populaire opleidingen. Schoolverlaters halen hier echter relatief hoge werkzoekendenpercentages. De eisen van de werkgevers zijn hoog en de concurrentie uit hogere studieniveaus is groot. De schoolverlaters die op secundair onderwijsniveau de afgelopen jaren de beste kaarten konden voorleggen, kwamen uit de opleiding 'Restaurantbedrijf en drankenkennis' (BSO) en 'Esthetische lichaamsverzorging' (TSO).

In het hoger onderwijs vinden we de hoogste werkzoekendenaandelen bij schoolverlaters uit opleidingen die zich situeren in de culturele en artistieke sector: 'Beeldende vormgeving' (PBA), 'Kunstwetenschappen' (MAS), 'Beeldende kunsten' (MAS) en 'Audiovisuele kunsten' (MAS). De vaak voorkomende korte termijncontracten en het vele projectwerk zorgen voor een onzekere werkpositie.

Op PBA-niveau zijn het vooral schoolverlaters uit managementopleidingen, zoals 'Hotelmanagement', 'Bedrijfsmanagement', 'Office management' en 'Toerisme en recreatiemanagement', die vlot uitstromen. Bij de masters hebben schoolverlaters uit de studiegebieden 'Sociale gezondheidswetenschappen', 'Diergeneeskunde', 'Handelwetenschappen en bedrijfskunde', 'Economische en toegepaste economische wetenschappen en 'Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen', de kleinste kans om een jaar na schoolverlaten werkzoekend te zijn.

Besluit

Het schoolverlatersrapport is bedoeld als instrument voor jongeren bij hun studiekeuze. Het werkzoekendenpercentage is een objectieve maat en biedt een indicatie van hoe goed de schoolverlaters uit de verschillende opleidingen aansluiten op de vraag van de arbeidsmarkt. Het vertelt echter niets over het precieze beroep waarin een schoolverlater terecht komt en het is geen exacte voorspeller van het succes van de schoolverlater na het volgen van een bepaalde opleiding.

Natuurlijk moet een studiekeuze in de eerste plaats gebaseerd zijn op iemands interesses, dromen en competenties. Dit zijn de belangrijkste motivators die voor een groot deel de slaagkansen zullen bepalen en de latere loopbaan vormgeven. Maar arbeidsmarktinformatie kan deze keuze verfijnen of bij twijfel de knoop mee helpen doorhakken. Het maakt de jongere hopelijk ook meer bewust van zijn of haar keuze en de invloed die deze kan hebben op de professionele loopbaan.

Daarenboven willen we benadrukken dat niet alleen een diploma je professionele succes bepaalt. Onder andere aanpassingsvermogen, zelfinzicht, leergierigheid en sociale competenties zijn van

essentieel belang. Zeker op een continu veranderende arbeidsmarkt zullen vakoverschrijdende vaardigheden en levenslang leren belangrijker worden dan dat ene diploma dat je als jongere behaalde.

Lenny Stevens
VDAB⁵

Noten

1. Voor dit onderzoek worden schoolverlatersgegevens van het departement Onderwijs en Vorming (regulier secundair en hoger onderwijs) en Syntra Vlaanderen (Leertijd) gekoppeld aan werkzoekendengegevens van VDAB.
2. Over schoolverlaters die leren op school en werkplekleren combineren via de leerweg 'Duaal leren' bezitten wij momenteel nog geen cijfers.
3. Om een duidelijk beeld te krijgen op de ZORG-opleidingen die leiden naar knelpuntberoepen in de zorgsector, hebben wij er voor gekozen om onder ZORG-opleidingen enkel opleidingen op te nemen waarin het verzorgen van de mens (en niet het dier) centraal staat. Om die reden krijgen bijvoorbeeld 'Dierenzorg' (BS03) en 'Diergeneeskunde' (ABA/MAS) in dit rapport geen ZORG-label.
4. Omwille van de kleine schoolverlatersaantallen worden de opleidingen uit het kunstsecundair onderwijs (KSO) hier niet besproken.
5. Het volledige schoolverlatersrapport is online te raadplegen op de website van de VDAB, evenals de interactieve tool waarin alle gegevens in detail kunnen opgevraagd worden.

Bibliografie

- Steunpunt Handicap en Arbeid. (2015). Dossier BuSO schoolverlaters.
- Van Droogenbroeck, F., De Boeck, A., & De Coninck, E. (2014). *De slow motion intrede op de arbeidsmarkt. Het systeem leren en werken door de ogen van jongeren* (onderzoeksnota). Gent: Jeugdonderzoekplatform.